

1. ప్రాచీన భారతదేశంలో జైన, బౌద్ధమతాలు కళ మరియు వాస్తుశిల్పాన్ని ఎలా ప్రభావితం చేశాయి? ఉదాహరణలతో వివరించండి.

పరిచయం

బ్రాహ్మణ సనాతన ధర్మానికి వ్యతిరేకంగా సంస్కరణవాద ఉద్యమాలుగా క్రీస్తుపూర్వం 6వ శతాబ్దంలో ఉద్భవించిన సాంప్రదాయ వ్యతిరేక శాఖలైన జైన, బౌద్ధమతాలు భారతీయ కళ మరియు వాస్తుశిల్పాన్ని బాగా ప్రభావితం చేశాయి. వారి సమానత్వ తత్వశాస్త్రం, సరళత, త్యజించడం మరియు ప్రతీకవాదంపై ప్రాధాన్యత భారతదేశం అంతటా ప్రత్యేకమైన నిర్మాణ మరియు కళాత్మక శైలుల అభివృద్ధికి దారితీసింది.

కళ మరియు వాస్తుశిల్పంపై బౌద్ధమతం ప్రభావం

1. స్థూప నిర్మాణం

- స్థూపాలు: బుద్ధుని అవశేషాలను ఉంచడానికి అవశేష దిబ్బలు నిర్మించబడ్డాయి.
- కీలక ఉదాహరణలు:
 - సాంచి స్థూపం(మధ్యప్రదేశ్): అశోకుడిచే నిర్మాణం చేయబడిన ఇది జాతక కథల దృశ్యాలతో కూడిన విస్తృతమైన తోరణాలను కలిగి ఉంది.
 - అమరావతి స్థూపం(ఆంధ్రప్రదేశ్): పాలరాయి శిల్పాలు మరియు కథన ఉపశమనాలు.

2. రాక్-కట్ మతాలు

- కొండలను నరికి విహారాలు (మతాలు) మరియు చైత్యాలు (ప్రార్థనా మందిరాలు) అభివృద్ధి.
- ఉదాహరణలు:
 - అజంతా గుహలు: ప్రెస్కోలు, శిల్పాలు.
 - ఎల్లోరా గుహలు(గుహలు 1-12): మహాయాన మరియు హీనయాన బౌద్ధమతాలకు అంకితం చేయబడింది.
 - భాజా మరియు కార్లా గుహలు: చెక్క రత్న అనుకరణ మరియు పెద్ద చైత్య తోరణాలు.

3. సంకేతాల అద్యయనము మరియు శిల్పం

- ప్రారంభ కాలం (1వ శతాబ్దానికి ముందు): బుద్ధుడు ప్రతీకాత్మకంగా ప్రాతినిధ్యం వహించాడు - పాదముద్రలు, కమలం, బోధి వృక్షం.
- తరువాతి కాలం: మానవరూప చిత్రణలు ఉద్భవించాయి.
 - గాంధార స్కూల్: గ్రీకో-రోమన్ ప్రభావం.
 - మధుర స్కూల్: స్వదేశీ శైలి, ఆధ్యాత్మిక వ్యక్తీకరణలు.

4. కళాత్మక కథనం అభివృద్ధి

- జాతక కథలు, బుద్ధుని జీవిత సంఘటనలు మరియు ధర్మ ఇతివృత్తాలు చిత్రీకరించబడ్డాయి.
- కథన ప్యానెల్లు: నైతిక బోధనలను తెలియజేయడానికి ఉపశమన శిల్పాలను ఉపయోగించారు.

5. వస్తువుల వాడకం

- మన్నికైన మతపరమైన కళ కోసం రాతి (ముఖ్యంగా ఇసుకరాయి) వాడకం.
- గాంధార ప్రాంతంలో ఉపయోగించే గార మరియు ప్లాస్టర్.
- అజంతా చిత్రాలలో సహజ వర్ణద్రవ్యం మరియు కూరగాయల రంగులను ఉపయోగించారు.

II. కళ మరియు వాస్తుశిల్పంపై జైనమతం ప్రభావం

1. ఆలయ నిర్మాణం

- జైన దేవాలయాలు క్లిష్టమైన శిల్పాలు, సమరూపత మరియు భక్తి చిత్రాలతో వర్గీకరించబడ్డాయి.
- ఉదాహరణలు:
 - దిల్వారా దేవాలయాలు, మౌంట్ అబూ: పైకప్పులు, గోపురాలు మరియు మండపాల పాలరాయి శిల్పాలు.
 - రణక్పూర్ ఆలయం, రాజస్థాన్: 1444 అద్భుతంగా చెక్కబడిన స్తంభాలు, ప్రతి ఒక్కటి ప్రత్యేకమైనవి.
 - శ్రావణబెళగోళ: బాహుబలి ఏకశిలా విగ్రహం ఉన్న జైన ఆలయ సముదాయం.

2. రాతితో చేసిన గుహలు

- జైన గుహలు సన్యాసుల విడిది స్థలాలు మరియు ప్రార్థనా స్థలాలు.
- ఉదయగిరి మరియు ఖండగిరి గుహలు(ఒడిశా): తీర్థంకరుల శాసనాలు మరియు శిల్పాలతో కూడిన రాజు ఖారవేలుడు నిర్మించాడు.
- ఎల్లోరా గుహలు(గుహలు 30-34): వివరణాత్మక శిల్పాలతో కూడిన జైన గుహలు.

3. శిల్పం మరియు సంకేతాల అధ్యయనము

- జైన కళ 24 తీర్థంకరుల చుట్టూ కేంద్రీకృతమై ఉంటుంది, సాధారణంగా పద్మాసన లేదా కయోత్సర్గ భంగిమలో ఉంటుంది.
- ప్రారంభ దశల్లో కనీస అలంకరణతో, కఠినత్వంపై ప్రాధాన్యత.
- తరువాతి కాలాలు గొప్ప అలంకారం మరియు విస్తృతమైన ప్రతీకవాదాన్ని చూపించాయి.

4. నిర్మాణ లక్షణాలు

- జైన దేవాలయాలు తరచుగా ఉత్తర భారతదేశంలో నాగర శైలిని మరియు దక్షిణ భారతదేశంలో ద్రావిడ శైలిని అనుసరిస్తాయి.
- స్వచ్ఛత, సౌష్ఠవం మరియు ఆధ్యాత్మికతపై దృష్టి పెట్టడం.
- ముఖ్యంగా పశ్చిమ భారతదేశంలో తెల్ల పాలరాయి వాడకం.

5. చిత్రలేఖనం

- పశ్చిమ భారతదేశంలో సూక్ష్మ చిత్రలేఖనం మరియు సచిత్ర చేతివ్రాత ప్రతుల అభివృద్ధి.
- జైన పోషణలో మధ్యయుగ కాలంలో ప్రముఖమైనది.

ముగింపు

బౌద్ధమతం మరియు జైన మతం కొత్త రూపాలు, ఇతివృత్తాలు మరియు పోషక నమూనాలను ప్రవేశపెట్టడం ద్వారా భారతీయ నిర్మాణ దృశ్యాన్ని పునర్నిర్మించాయి. గంభీరమైన స్థూపాలు, ప్రశాంతమైన గుహలు మరియు సంక్లిష్టంగా చెక్కబడిన దేవాలయాలలో కనిపించే వారి వారసత్వం భారతదేశం అంతటా మరియు అంతకు మించి కళ మరియు వాస్తుశిల్పాన్ని ప్రేరేపిస్తూనే ఉంది.

శాతవాహన రాజవంశం (సుమారుగా క్రీ.పూ. 1వ శతాబ్దం నుండి క్రీ.పూ. 3వ శతాబ్దం) ప్రాచీన భారతదేశ సాంస్కృతిక దృశ్యాన్ని రూపొందించడంలో కీలక పాత్ర పోషించింది. వారి పోషణ కళ, వాస్తుశిల్పం మరియు సాహిత్య అభివృద్ధిని గణనీయంగా ప్రభావితం చేసింది, ఉపఖండం వారసత్వంపై చెరగని ముద్ర వేసింది.

2. భారతీయ కళ, వాస్తుశిల్పం మరియు ప్రాకృత సాహిత్యానికి శాతవాహన కాలం యొక్క సహకారాన్ని అంచనా వేయండి.

కళ మరియు వాస్తుశిల్పం

1. బౌద్ధ నిర్మాణ ప్రయత్నాలు:

స్థూపాలు మరియు మతాలు: దక్కన్ ప్రాంతం అంతటా బౌద్ధ స్థూపాల నిర్మాణం మరియు అభివృద్ధిలో శాతవాహనులు కీలక పాత్ర పోషించారు. ముఖ్యమైన ఉదాహరణలలో అమరావతి స్థూపం ఉంది, ఇది వారి నిర్మాణ నైపుణ్యానికి నిదర్శనంగా నిలుస్తుంది.

- బుద్ధుని జీవితంలోని దృశ్యాలను వర్ణించే క్లిష్టమైన శిల్పాలతో అలంకరించబడిన ఈ స్థూపం, అమరావతి స్కూల్ ఆఫ్ ఆర్ట్స్కు ఉదాహరణగా నిలుస్తుంది.
- రాక్-కట్ నిర్మాణాలు: వారు కార్లా, నాసిక్ మరియు అజంతా వంటి ప్రాంతాలలో రాతితో కట్టిన చైత్యాలు (ప్రార్థనా మందిరాలు) మరియు విహారాలు (మతాలు) అభివృద్ధికి మార్గదర్శకులుగా నిలిచారు.
- ముఖ్యంగా కార్లా చైత్యం వారి నిర్మాణ దృక్పథం యొక్క గొప్పతనాన్ని ప్రదర్శిస్తుంది, మధ్యలో ఒక ప్రముఖ స్థూపంతో కూడిన పెద్ద ప్రార్థనా మందిరం ఉంది.

2. శిల్పకళా రచనలు:

- కథన ఉపశమనాలు: శాతవాహన కాలం, ముఖ్యంగా అమరావతి ప్రాంతంలో, విస్తృతమైన కథన ఉపశమనాల సృష్టికి సాక్ష్యంగా నిలిచింది. ఈ శిల్పాలు, వాటి సంక్లిష్టమైన వివరాల కూర్పులతో వర్గీకరించబడ్డాయి, తరచుగా జాతక కథలు మరియు ఇతర బౌద్ధ ఇతివృత్తాలను చిత్రీకరించాయి.
- విలక్షణమైన శైలి: వారి శిల్పాలు వాటి శుద్ధి చేసిన చక్కదనం కోసం ప్రసిద్ధి చెందాయి, అందమైన భంగిమలలో చిత్రీకరించబడిన బొమ్మలు మరియు విస్తృతమైన ఆభరణాలతో అలంకరించబడి, దేశీయ మరియు హెలెనిస్టిక్ కళాత్మక ప్రభావాల మిశ్రమాన్ని ప్రతిబింబిస్తాయి.

2. చిత్రాలు:

- అజంతా గుహలు: అజంతా గుహల తొలి దశ, ముఖ్యంగా 9 మరియు 10 గుహలు, శాతవాహన కాలం నాటివని చెప్పవచ్చు. ఈ గుహలు భారతీయ కుడ్య చిత్రాల యొక్క తొలి ఉదాహరణలు కొన్నింటిని కలిగి ఉన్నాయి, ఇవి జాతక కథల నుండి స్పష్టమైన రంగులు మరియు వ్యక్తీకరణ బొమ్మలతో దృశ్యాలను వివరిస్తాయి.

ప్రాకృత సాహిత్యం

1. ప్రాకృత భాష ప్రచారం:

- ప్రాకృతం, ముఖ్యంగా మహారాష్ట్ర మాండలికం వ్యాప్తిలో శాతవాహనులు కీలక పాత్ర పోషించారు. వారి పాలనలో ఈ భాష పరిపాలనా ప్రయోజనాలకు మరియు సాహిత్య వ్యక్తీకరణకు ఒక మాధ్యమంగా మారింది.

2. సాహిత్య రచనలు మరియు రచయితలు:

- **గహ సత్తసాయి (గాథాసప్తశతి):** హాల రాజు రాసిన ఈ సంకలనంలో మహారాష్ట్ర ప్రాకృతంలో 700 చిన్న కవితలు ఉన్నాయి. ఈ పద్యాలు ప్రధానంగా ప్రేమ మరియు గ్రామీణ జీవితం యొక్క ఇతివృత్తాలను అన్వేషిస్తాయి, ఆ కాలపు సామాజిక-సాంస్కృతిక వాతావరణంపై అంతర్దృష్టులను అందిస్తాయి.
- **బృహత్కథ:** పైశాచి మాండలికంలో గుణాధ్యక్షుడు రచించిన ఈ కథల విస్తృత సంకలనం, ఇప్పుడు కనిపించకుండా పోయినప్పటికీ, కథాసరితాంగరం వంటి తరువాతి సంస్కృత రచనలను గణనీయంగా ప్రభావితం చేసింది. ఇది శాతవాహన కాలంలో ప్రబలంగా ఉన్న కథన గొప్పతనాన్ని మరియు ఊహాత్మక లోతును నొక్కి చెబుతుంది.

ముగింపు

శాతవాహనుల కాలం భారతీయ చరిత్రలో ఒక పరివర్తన యుగంగా నిలుస్తుంది, కళ, వాస్తుశిల్పం మరియు సాహిత్యంలో గణనీయమైన పురోగతిని సాధించింది. వారి రచనలు వారి కాలంలోని సాంస్కృతిక వస్త్రాలను సుసంపన్నం చేయడమే కాకుండా, భారత ఉపఖండంలో తదుపరి కళాత్మక మరియు సాహిత్య సంప్రదాయాలకు పునాది వేసాయి.